

Mantelzorgers in Rotterdam 2007 - 2011

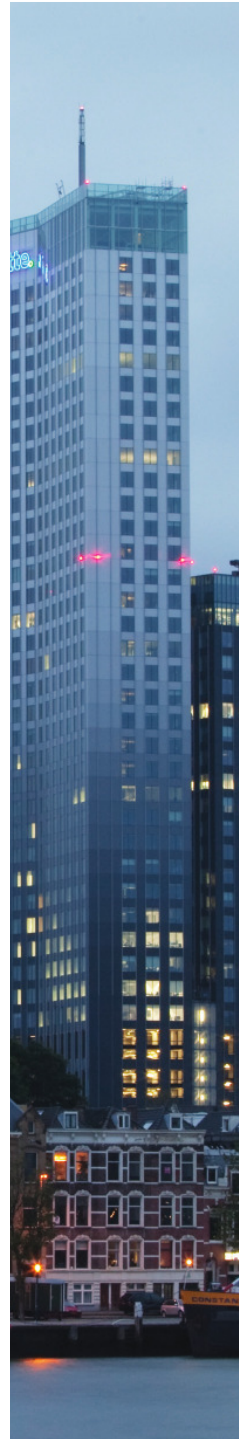
Centrum

voor

Onderzoek

en

Statistiek

Mantelzorgers in Rotterdam 2007 - 2011

Maaïke Dujardin

Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS)
april 2012

In opdracht van SoZaWe

© Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS)

Auteur: Maaïke Dujardin

Project: 11-3473-b

Adres: Blaak 34, 3011 TA Rotterdam

Postbus 21323, 3001 AH Rotterdam

Telefoon: (010) 267 15 00

Telefax: (010) 267 15 01

E-mail: infocos@rotterdam.nl

Website: <http://www.rotterdam.nl/onderzoek>

INHOUD

Samenvatting en conclusies	5
1 Inleiding	7
2 Resultaten onderzoek	9
2.1 Omvang mantelzorg	9
2.2 Achtergrondkenmerken mantelzorgers	10
2.3 Aard beperking zorgvrager	12
2.4 Duur zorgperiode	13
2.5 Relatie mantelzorger en zorgvrager	13
2.6 Professionele hulp	14
2.7 Hulpvraag mantelzorger	15
Bijlagen	17

Samenvatting en conclusies

Het Centrum voor Onderzoek en Statistiek heeft in opdracht van de dienst SoZaWe enkele resultaten uit het Vrijetijdsonderzoek 2011 (VTO 2011) geanalyseerd. De resultaten hebben betrekking op de mantelzorg(ers) in Rotterdam. In dit rapport worden de uitkomsten beschreven.

Rotterdam telde in 2011 naar schatting 68.000 mantelzorgers. Zij geven langer dan drie maanden of meer dan acht uur per week hulp aan een persoon in het eigen netwerk die een beperking heeft. Circa 8.000 mantelzorgers hebben dusdanig veel (tijds)problemen dat zij zwaar- of overbelast zijn. Veelal gaat het om tijdsproblemen, zoals het niet toekomen aan activiteiten in de vrije tijd.

Onder de mantelzorgers bevinden zich relatief veel vrouwen en 45- tot en met 75-jarigen. Daarnaast behoren mantelzorgers relatief vaak tot huishoudens van twee volwassenen zonder kinderen, hebben mantelzorgers vaker een boven modaal inkomen, maar hebben zij ook minder vaak betaald werk dan niet-mantelzorgers. Onder de zwaar- of overbelaste mantelzorgers bevinden zich relatief veel 25- tot 45-jarigen, personen met thuiswonend(e) kind(eren), betaald werk en een hoog opleidingsniveau. Ook hebben zij in vergelijking met de overige mantelzorgers vaker een inwonende zorgvrager. Het lijkt er dus op dat zij het in vergelijking met de overige mantelzorgers in het dagelijks leven al drukker hebben waardoor zij wellicht sneller overbelast zijn.

Tweederde van de mantelzorgers geeft hulp aan een persoon met een lichamelijke beperking of een chronische ziekte; 18% aan een dementerende, 17% aan een persoon met een psychische aandoening en 6% aan een verstandelijk gehandicapte.

De helft van de mantelzorgers biedt hulp aan ouders. Onder de zwaar- of overbelaste mantelzorgers is dit aandeel nog iets hoger. Ook zorgen zwaar- of overbelaste mantelzorgers in vergelijking met overige mantelzorgers vaker voor een kind.

Tweederde van de mantelzorgers geeft minstens twee jaar mantelzorg. Een op de zes mantelzorgers ontfermt zich al minimaal 10 jaar over de zorgvrager. De duur van de zorgperiode heeft geen invloed op de mate van overbelasting.

Aan acht van de tien zorgvragers wordt naast mantelzorg ook professionele hulp geboden. Het betreft veelal thuiszorg, maar ook zorg die in een verpleeg- of zorginstelling of in een ziekenhuis wordt gegeven. Zwaar- of overbelaste mantelzorgers dragen vaker de zorg voor personen die in een ziekenhuis verblijven.

Een vijfde van de mantelzorgers ontvangt zelf hulp; zes op de tien mantelzorgers willen geen hulp ontvangen en een vijfde zou wel hulp willen maar heeft dat nu niet. Onder de zwaar- of overbelaste mantelzorgers bevinden zich relatief meer personen die momenteel geen hulp krijgen maar dat wel zouden willen.

1 Inleiding

In opdracht van de dienst SoZaWe zijn in 2011 in het Vrijetijdsonderzoek (VTO 2011) van het COS enkele vragen opgenomen over mantelzorg. De antwoorden op deze vragen en een vergelijking met de resultaten uit de enquêtes uit 2007 en 2009 treft u aan in dit rapport.

In tegenstelling tot de standaardrapportages van het Vrijetijdsonderzoek die betrekking hebben op Rotterdammers tussen 13 en 75 jaar, gaat dit rapport over alle Rotterdammers ouder dan 13 jaar.

In het volgende hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek besproken. De vragen die in de enquêtes van 2007, 2009 en 2011 zijn gesteld en een overzicht van de respons en representativiteit van het Vrijetijdsonderzoek 2011 zijn als bijlagen opgenomen.

2 Resultaten onderzoek

In dit hoofdstuk worden de resultaten op de vragen met betrekking tot mantelzorg uiteengezet. In paragraaf 2.1 wordt een schatting gemaakt van de omvang van de groep mantelzorgers en van het deel mantelzorgers dat zwaar- of overbelast is. Enkele kenmerken van de (zwaar- of overbelaste) mantelzorgers worden in paragraaf 2.2 op een rij gezet. Vervolgens wordt gekeken wat de aard van de beperking van de zorgvragers is (paragraaf 2.3) en hoe lang mantelzorgers al zorg verlenen aan de zorgvragers (paragraaf 2.4). In de laatste paragrafen komt de relatie tussen de mantelzorger en de zorgvrager aan de orde (paragraaf 2.5), de professionele hulp die zorgvragers naast de mantelzorg ontvangen (paragraaf 2.6) en de behoefte aan hulp van de mantelzorgers zelf (paragraaf 2.7).

2.1 Omvang mantelzorg

De definitie die voor mantelzorg wordt gehanteerd luidt: mantelzorg is de hulp bij het dagelijks functioneren, die vrijwillig en onbetaald wordt verleend aan personen uit het sociale netwerk die vrij ernstige fysieke, verstandelijke of psychische beperkingen hebben, en die *langer dan drie maanden of meer dan acht uur per week* wordt gegeven. Deze definitie sluit aan bij die van het Sociaal Cultureel Planbureau en is ingegeven door de gedachte dat mantelzorgbeleid pas nodig is als relatief lang of intensief hulp wordt verleend. Met nadruk moet gezegd worden dat het in de definitie gaat om langer dan drie maanden *óf* meer dan acht uur per week. Personen die hier niet aan voldoen, verlenen geen mantelzorg maar gebruikelijke zorg.

Uitgaande van genoemde definitie voor mantelzorg bedraagt het aantal Rotterdammers dat in 2011 langer dan drie maanden of meer dan acht uur per week mantelzorg gaf naar schatting circa 68.000. Het aantal mantelzorgers dat korter dan drie maanden en minder dan 8 uur mantelzorg gaf ligt rond de 10.000 (zie tabel 1). In vergelijking met 2009 is het aandeel mantelzorgers iets afgenomen. Ten opzichte van 2007 is het aandeel nagenoeg gelijk.

Tabel 1 Schatting aantal mantelzorgers in Rotterdam in 2007, 2009 en 2011

	2007		2009		2011	
	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal
mantelzorgers die < 3 maanden en < dan 8 uur per week hulp bieden	3	13.000	2	11.000	2	10.000
mantelzorgers die > 3 maanden of > dan 8 uur per week hulp bieden	14	69.000	15	74.000	13	68.000
geen mantelzorgers	83	416.000	83	418.000	85	444.000
Totaal	100	499.000	100	503.000	100	522.000

De mantelzorgers die in beleidsprogramma's van de gemeente Rotterdam extra aandacht krijgen, zijn de mantelzorgers die zwaar- of overbelast zijn. In het Vrijetijdsonderzoek is de grootte van deze groep gemeten aan de hand van acht vragen (zie tabel 2). Deze vragen worden ook door het SCP gebruikt om (tijds)problemen en overbelasting te meten. Mantelzorgers worden zwaar- of overbelast genoemd als zij hebben aangegeven vijf of meer (tijds)problemen te hebben. Uit de onderzoeksresultaten van 2011 blijkt dat 12% van de mantelzorgers zwaar- of overbelast is (zie tabel 2). Dit aandeel is iets lager dan in 2009, maar gelijk aan het aandeel in 2007.

Tabel 2 Voorkomen van (tijds)problemen bij mantelzorgers in 2007, 2009 en 2011, in procenten

	2007			2009			2011		
	ja	valt mee	nee	ja	valt mee	nee	ja	valt mee	nee
werk of andere bezigheden minder zorgvuldig gedaan	18	30	52	21	29	50	18	30	52
niet toekomen aan activiteiten in vrije tijd	30	33	36	36	33	32	32	33	35
meer moeite met regelen van het huishouden	25	31	44	30	31	39	27	31	42
te moe om iets te ondernemen in vrije tijd	23	33	43	30	33	37	25	31	44
ziek of overspannen geworden	9	14	77	11	15	74	7	12	81
regelmatig tekort aan tijd	25	29	46	29	32	39	28	31	41
financiële problemen hebben	8	13	78	10	14	76	8	15	77
het zwaar vinden om mantelzorg te geven	18	36	47	22	33	45	18	33	48
geen problemen	52			48			51		
5 of meer problemen (=zwaar- en overbelast)	12			15			12		

12% van de mantelzorgers is zwaar- of overbelast. Wanneer dit aandeel wordt omgerekend naar aantallen, telt Rotterdam naar schatting 8.000 zwaar- of overbelaste mantelzorgers (12% van 68.000). Zowel in aandeel als in aantal telt Rotterdam in 2011 minder zwaar- of overbelaste mantelzorgers dan in 2009. Ten opzichte van 2007 is het aandeel gelijk, maar door het toegenomen aantal inwoners in Rotterdam, is het aantal zwaar- of overbelaste mantelzorgers daardoor eveneens toegenomen. Ongeveer de helft van de geënquêteerde mantelzorgers ervaart geen van de in de tabel genoemde (tijds)problemen. Dit aandeel is vergelijkbaar met voorgaande jaren.

Wanneer naar de afzonderlijke problemen wordt gekeken waar mantelzorgers tegenaan lopen, dan blijkt dat het grootste aandeel van de mantelzorgers (32%) niet toekomt aan activiteiten in de vrije tijd. Daarnaast geeft ongeveer een kwart van de mantelzorgers aan regelmatig tijd tekort te hebben, meer moeite te hebben met het regelen van het (eigen) huishouden en te moe is om iets in de vrije tijd te ondernemen. De minst voorkomende problemen zijn dat men ziek of overspannen is geworden of in financiële problemen is geraakt.

Mantelzorgers hebben in 2011 in dezelfde mate te kampen met de diverse (tijds)problemen als in 2007 en 2009. Weliswaar worden alle (tijds)problemen in 2011 (iets) minder vaak genoemd dan in 2009, ten opzichte van 2007 liggen de aandelen weer nagenoeg op dezelfde hoogte.

2.2 Achtergrondkenmerken mantelzorgers

In deze paragraaf worden de achtergrondkenmerken van (zwaar- en overbelaste) mantelzorgers besproken. Tabel 3 toont de kenmerken van alle respondenten uit het Vrijetijdsonderzoek exclusief de mantelzorgers en van alle (zwaar- en overbelaste) mantelzorgers. Indien de kenmerken van mantelzorgers (vierde kolom) afwijken van de overige groep respondenten (derde kolom), worden de uitkomsten lichtblauw/donkerblauw gekleurd. In de meest rechter kolom worden uitkomsten gekleurd indien zwaar- of overbelaste mantelzorgers afwijken van de overige mantelzorgers.

Een lichtblauw gearceerd vlak betekent een lagere uitkomst, een donkerblauw gearceerd vlak betekent een hogere uitkomst. Zo bevinden zich onder de mantelzorgers minder mannen en meer vrouwen dan onder de overige respondenten. Ook onder de zwaar- of overbelaste mantelzorgers bevinden zich relatief weinig mannen en relatief veel vrouwen dan onder de overige (niet overbelaste) mantelzorgers.

Tabel 3 Achtergrondkenmerken (zwaar- of overbelaste) mantelzorgers in 2011, in procenten

		alle resp. mantelzorgers	excl. N=2366	alle mantelzorgers N=419	zwaar- of overbelast N=50*
Geslacht	Man		48	37	19
	Vrouw		52	63	81
Leeftijd	13 tot 25 jaar		16	5	1
	25 tot 45 jaar		35	20	40
	45 tot 65 jaar		29	53	54
	65 t/m 75 jaar		13	19	4
	> 75 jaar		7	3	1
Huishoudsamenstelling	Alleenstaand		28	25	28
	2 volwassenen, geen kinderen		28	41	22
	(echt)paar met kind(eren)		32	22	33
	Één-ouder met kind(eren)		9	9	17
	Anders		3	3	1
Betaald werk	Ja		59	52	80
	Nee		41	48	20
Huishoudinkomen	Sociale minima		22	13	14
	Minimum tot modaal		24	27	22
	Boven modaal		54	60	64
Opleidingsniveau	Laag (zonder startkwalificatie)		39	33	21
	Midden (met startkwalificatie)		31	33	31
	Hoog (hbo,wo)		30	34	48
Etniciteit	Autochtoon		64	71	58
	Allochtoon		36	29	42
Inwonende zorgvrager	Ja		-	25	42
	Nee		-	75	58

*) De aantallen zijn dusdanig laag dat de uitkomsten slechts een indicatieve waarde hebben.

 Lagere uitkomst
 Hogere uitkomst

Onder de mantelzorgers bevinden zich relatief veel vrouwen, autochtone Rotterdammers en 45-tot en met 75-jarigen. Daarnaast behoren mantelzorgers relatief vaak tot huishoudens van twee volwassenen zonder kinderen, hebben mantelzorgers vaker een boven-modaal inkomen, maar hebben zij ook minder vaak betaald werk dan niet-mantelzorgers.

Zwaar- of overbelaste mantelzorgers verschillen op een aantal kenmerken van de overige mantelzorgers. De meerderheid van de zwaar- of overbelaste mantelzorgers is vrouw en een relatief groot deel is tussen de 25 en 45 jaar oud, heeft thuiswonend(e) kind(eren), heeft betaald werk, een hoog opleidingsniveau en is van allochtone afkomst. Tot slot hebben zij in vergelijking met de overige mantelzorgers vaker een inwonende zorgvrager.

Wat betreft de etniciteit van de mantelzorgers moet net als in voorgaande metingen vermeld worden dat zich onder de allochtone respondenten relatief veel jongeren en relatief weinig ouderen bevinden. Aangezien mantelzorg vaker door ouderen wordt gegeven, is het een logische uitkomst dat ook de autochtone respondenten vaker dan allochtone respondenten mantelzorg geven. Het verschil wordt echter verklaard door de leeftijd, niet door de etniciteit.

2.3 Aard beperking zorgvrager

In tabel 4 is te zien dat het merendeel van de mantelzorgers voor een persoon zorgt met een lichamelijke beperking of chronische ziekte. Daarnaast zorgt een derde van de mantelzorgers voor een persoon met dementie en/of met een psychische aandoening.

De percentages in de tabel tellen op tot meer dan 100% omdat de zorgvrager meerdere beperkingen kan hebben.

Ook zwaar- of overbelaste mantelzorgers zorgen in de meeste gevallen voor personen met een lichamelijke beperking of chronische ziekte. Echter, in vergelijking met de totale groep mantelzorgers zorgen zij vaker voor personen met een psychische aandoening of verstandelijke beperking.

Ten opzichte van 2009 geven mantelzorgers minder vaak zorg aan personen met een lichamelijke beperking of chronische ziekte. Daarnaast lijkt er sinds 2007 iets vaker voor personen met een psychische aandoening gezorgd te worden en iets minder vaak voor personen met een verstandelijke beperking. De verschillen tussen de jaren zijn echter klein.

Bij zwaar- en overbelaste mantelzorgers zijn hier en daar wel grote verschillen te zien (bijvoorbeeld bij het aandeel mantelzorgers dat in 2009 dementerenden verzorgde en het aandeel in 2011), maar zal men voorzichtig moeten zijn bij het trekken van conclusies. De aantallen zijn immers zo klein dat toeval een grote rol kan spelen bij de uitkomsten.

Tabel 4 Aard beperking zorgvrager in 2007, 2009 en 2011, in procenten*

	2007		2009		2011	
	alle mantel- zorgers	zwaar- of overbelast	alle mantel- zorgers	zwaar- of overbelast	alle mantel- zorgers	zwaar- of overbelast**
dementerend	17	16	17	21	18	9
psychische aandoening	13	12	15	31	17	31
lichamelijke beperking, chronisch ziek	69	70	71	70	68	61
verstandelijke beperking	8	12	7	4	6	14
anders	13	12	10	8	13	19

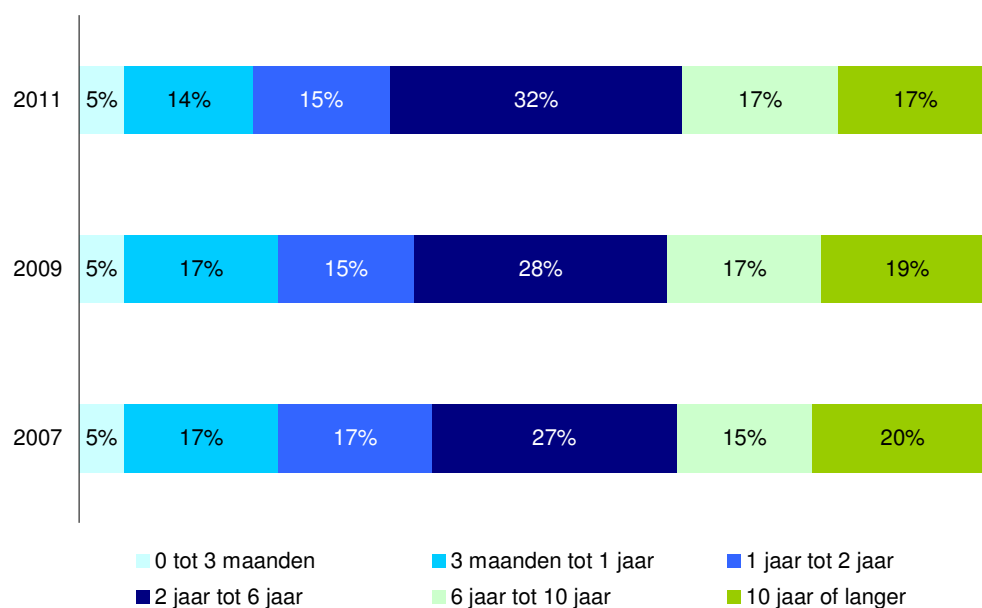
*) antwoord op de vraag 'Wat is/was er aan de hand met de persoon aan wie u mantelzorg geeft of heeft gegeven?'.

**) De aantallen zijn dusdanig laag dat de uitkomsten slechts een indicatieve waarde hebben.

2.4 Duur zorgperiode

In grafiek 1 wordt weergegeven hoe lang mantelzorgers zich al over de zorgvragers ontfermen. Tweederde van de mantelzorgers geeft langer dan twee jaar mantelzorg en een op de zes doet dit zelfs al 10 jaar of langer. In vergelijking met 2007 en 2009 doen zich geen opmerkelijke verschillen voor. Ook tussen zwaar- of overbelaste mantelzorgers en de overige mantelzorgers zijn, net als in voorgaande jaren, geen verschillen. De duur van de zorgperiode lijkt dus niet van invloed te zijn op de mate van overbelasting.

Grafiek 1 Duur zorgperiode mantelzorgers in 2007, 2009 en 2011

2.5 Relatie mantelzorger en zorgvrager

In tabel 5 wordt de aard van de relatie getoond die mantelzorgers hebben met de zorgvragers. Zo blijkt dat in 2011 de helft van de mantelzorgers (een deel van) de zorg op zich neemt van de ouders. Onder de zwaar- of overbelaste mantelzorgers is dit aandeel nog iets hoger. Ook zorgen zwaar- of overbelaste mantelzorgers in vergelijking met overige mantelzorgers vaker voor een kind.

Over de jaren heen doen zich geen opmerkelijke verschuivingen voor. Wel zorgen zwaar- en overbelaste mantelzorgers in 2011 vaker voor ouders en minder vaak voor een partner dan in 2009 het geval was.

Tabel 5 Aard relatie zorgvrager en mantelzorger in 2007, 2009 en 2011, in procenten *

	2007		2009		2011	
	alle mantel- zorgers	zwaar- of overbelast	alle mantel- zorgers	zwaar- of overbelast	alle mantel- zorgers	zwaar- of overbelast**
partner	19	24	19	30	20	12
kind	10	13	11	26	7	19
ouder	48	45	46	42	51	67
overige familie	21	18	24	14	25	11
buur of vriend(-in)	21	15	20	6	18	13
overig	3	0	3	1	4	5

*) antwoord op de vraag 'Wat is/was uw relatie met degene aan wie u mantelzorg geeft (gaf)?'.

**) De aantallen zijn dusdanig laag dat de uitkomsten slechts een indicatieve waarde hebben.

2.6 Professionele hulp

Aan 82% van de zorgvragers wordt naast mantelzorg ook professionele hulp geboden. Tabel 6 laat zien om welke hulp het hier gaat. Zorgvragers kunnen van meerdere instanties professionele hulp ontvangen waardoor de percentages tot meer dan 100% kunnen optellen.

Een groot deel van de zorgvragers krijgt naast de mantelzorg ook hulp van de thuiszorg. Daarnaast geeft bijna 40% van de mantelzorgers aan dat de personen waar zij voor zorgen in een verpleeg- of zorginstelling of in een ziekenhuis worden verzorgd. Dit zijn overigens antwoordcategorieën die in 2011 zijn toegevoegd.

Zwaar- of overbelaste mantelzorgers dragen in vergelijking met andere mantelzorgers vaker de zorg voor personen die in een ziekenhuis professionele hulp krijgen. Ten opzichte van voorgaande jaren krijgen zorgvragers iets minder vaak hulp van een verpleegkundige. De geestelijke gezondheidszorg is daarentegen weer vaker bij de zorgvragers betrokken.

Tabel 6 Aard professionele hulp aan zorgvragers (naast mantelzorg) in 2007, 2009 en 2011, in procenten*

	2007		2009		2011	
	alle mantel- zorgers	zwaar- of overbelast	alle mantel- zorgers	zwaar- of overbelast	alle mantel- zorgers	zwaar- of overbelast**
Geen hulp	33	28	35	34	18	13
Thuiszorg	45	48	49	44	44	42
Ziekenhuis***	-	-	-	-	20	34
Verpleeg- of zorginstelling***	-	-	-	-	19	17
Geestelijke gezondheidszorg	8	6	8	14	14	19
Verpleegkundige	16	17	14	8	11	13
Dagopvang of dagbehandeling	10	15	11	18	8	15
Maatschappelijk werk	7	10	8	12	4	3
Overig	14	15	2	4	6	8

*) antwoord op de vraag 'Krijgt/kreeg degene aan wie u mantelzorg geeft (gaf) professionele hulp?'.

**) De aantallen zijn dusdanig laag dat de uitkomsten slechts een indicatieve waarde hebben.

***) De categorieën 'Ziekenhuis' en 'Verpleeg- of zorginstelling' zijn in 2011 nieuwe antwoordcategorieën.

2.7 Hulpvraag mantelzorger

In tabel 7 is te zien of en welke hulp mantelzorgers zelf krijgen. Zo blijkt onder andere dat een vijfde van de mantelzorgers zelf ook hulp ontvangt. Zes op de tien mantelzorgers willen geen hulp en één op de vijf mantelzorgers krijgt geen hulp, maar zou dit wel graag willen.

Het aandeel zwaar- of overbelaste mantelzorgers dat al hulp krijgt is iets lager dan het aandeel van de totale groep mantelzorgers. Maar zwaar- of overbelaste mantelzorgers die nog geen hulp krijgen zouden in vergelijking met de totale groep mantelzorgers wel aanmerkelijk vaker hulp willen.

Ten opzichte van voorgaande jaren zien we bij zwaar- of overbelaste mantelzorgers een toename van het aandeel dat geen hulp wil, maar tegelijkertijd een toename van het aandeel dat wel hulp zou willen (en dit nog niet krijgt).

Tabel 7 Hulp die mantelzorgers zelf ontvangen in 2007, 2009 en 2011, in procenten*

	2007		2009		2011	
	alle mantel- zorgers	zwaar- of overbelast	alle mantel- zorgers	zwaar- of overbelast	alle mantel- zorgers	zwaar- of overbelast**
huishoudelijke hulp	12	21	9	12	8	2
steunpunt mantelzorg	4	7	5	7	4	2
maatschappelijk-, welzijns-/ouderenwerk	6	6	4	12	3	1
hulp van een vrijwilliger	3	3	2	3	1	0
verpleeg-/zorginstelling/ziekenhuis	-	-	-	-	4	1
anders (bv. van familie of vrienden)	5	5	5	16	12	17
Gebruik van ten minste 1 hulpbron	18	31	16	31	20	14
wil geen hulp	63	33	65	35	61	42
zou wel hulp willen (en heeft het nu niet)	19	36	19	34	19	44

*) antwoord op de vraag 'Van wie krijgt (kreeg) u zelf als mantelzorger hulp?'

**) De aantallen zijn dusdanig laag dat de uitkomsten slechts een indicatieve waarde hebben.

Bijlage

I Vragen uit het Vrijetijdsonderzoek 2011

II Respons en representativiteit

Bijlage I: Vragen VTO 2011

Mantelzorg is de zorg die u geeft (of heeft gegeven) aan iemand uit uw omgeving, zoals uw partner, ouders, kind of vrienden, als deze persoon voor langere tijd ziek, hulpbehoevend of gehandicapt is. Het kan gaan om het doen van boodschappen, hulp in de huishouding, hulp bij lichamelijke verzorging (zoals wassen, aankleden, naar het toilet gaan enz.), of het geven van aandacht, steun of troost. Mantelzorg is meer dan de gebruikelijke zorg om een huishouden goed te laten lopen. De normale zorg van ouders aan hun kinderen is **geen** mantelzorg.

1. Geeft of gaf u in de afgelopen 12 maanden meer dan 8 uur per week mantelzorg aan een familielid, vriend(in) of bekende?

- ☐ ja, ik gaf mantelzorg, maar minder dan 8 uur per week (en ik geef die mantelzorg nu niet meer)
- ☐ ja, ik geef mantelzorg, maar minder dan 8 uur per week
- ☐ ja, ik gaf minstens 8 uur per week mantelzorg, maar ik geef die mantelzorg nu niet meer
- ☐ ja, ik geef minstens 8 uur per week mantelzorg
- ☐ nee, ik geef geen mantelzorg → vragen 2 t/m 8 kunt u overslaan

2. Hoe lang bent u mantelzorger (geweest)?

- ☐ 0 tot 3 maanden
- ☐ 3 maanden tot 1 jaar
- ☐ 1 tot 2 jaar
- ☐ 2 tot en met 5 jaar
- ☐ 6 tot 10 jaar
- ☐ 10 jaar of langer

3. Wat is/was er aan de hand met de persoon aan wie u mantelzorg geeft of heeft gegeven?

(meer antwoorden mogelijk!)

- ☐ dementerend
- ☐ psychische aandoening (bijvoorbeeld depressie, schizofrenie, angststoornis)
- ☐ lichamelijke beperking, chronisch ziek
- ☐ verstandelijke beperking
- ☐ anders namelijk

4. Woont/woonde diegene aan wie u mantelzorg verleent (verleende) bij u in huis?

- ☐ ja
- ☐ nee

5. Wat is/was uw relatie met diegene aan wie u mantelzorg geeft (gaf)?

Degene aan wie ik de afgelopen 12 maanden mantelzorg heb verleend is mijn.....

(meer antwoorden mogelijk!)

- ☐ partner
- ☐ kind (ook stiefkind of pleegkind)
- ☐ ouder (ook schoonouder, stiefouder of pleegouder)
- ☐ broer of zus
- ☐ grootouder
- ☐ andere familie
- ☐ vriend of kennis
- ☐ collega
- ☐ buurman of buurvrouw
- ☐ anders, namelijk

6. Krijgt/kreeg degene aan wie u mantelzorg geeft (gaf) professionele hulp? Zo ja, van wie?

(meer antwoorden mogelijk!)

- ☐ de verzorgde krijgt/kreeg geen professionele hulp
- ☐ thuiszorg
- ☐ verpleegkundige
- ☐ maatschappelijk werk
- ☐ dagopvang/dagbehandeling
- ☐ verpleeg-/verzorginstelling
- ☐ ziekenhuis
- ☐ geestelijke gezondheidszorg (RIAGG)
- ☐ overige professionele hulp, namelijk

7. Van wie krijgt (kreeg) u zelf als mantelzorger hulp? (meer antwoorden mogelijk!)

- ☐ ik krijg/kreeg geen hulp, maar zou wel hulp willen
- ☐ ik wil geen hulp
- ☐ huishoudelijke hulp
- ☐ steunpunt mantelzorg
- ☐ maatschappelijk werk / Stichting Welzijn / ouderen / ouderenwerk
- ☐ een vrijwilliger
- ☐ de verpleeg- of verzorginstelling of het ziekenhuis waar de verzorger verblijft
- ☐ anders, namelijk

8. Hierna volgen enkele vragen over de invloed die het verlenen van mantelzorg heeft of heeft gehad op uw andere verplichtingen en op uw vrije tijd. De antwoordcategorieën die u kunt kiezen zijn: ja, veel wel mee, nee.

Door het geven van mantelzorg:

- a. heb ik mijn werk of andere bezigheden minder zorgvuldig gedaan dan ik gewend ben
- b. kom / kwam ik niet toe aan dingen die ik normaal in mijn vrije tijd doe
- c. kost(te) het me meer moeite dan anders om mijn huishouden te regelen
- d. ben / was ik in mijn vrije tijd te moe om iets te ondernemen
- e. ben ik ziek of overspannen (geworden)
- f. kom / kwam ik regelmatig tijd tekort
- g. heb / had ik financiële problemen
- h. ik vind / vond het zwaar om mantelzorg te geven

ja	valt / veel wel mee	nee
☐	☐	☐
☐	☐	☐
☐	☐	☐
☐	☐	☐
☐	☐	☐
☐	☐	☐
☐	☐	☐

Bijlage II: Respons en representativiteit

De uiteindelijke respons op het VTO 2011 over beide vragenlijsten samen bedraagt 33,6%. In de volgende tabel worden de aantallen weergegeven. Het responspercentage is voor de A-lijst (34,7%) iets hoger dan voor de B-lijst (32,2% exclusief en 32,5% inclusief de 76-plussers). In vragenlijst B zijn onder andere de vragen over mantelzorg opgenomen.

Bij het berekenen van de respons zijn niet de personen meegeteld waarvan de vragenlijst onbestelbaar retour kwam (vanwege bijvoorbeeld verhuizing of overlijden). Als deze personen wel worden meegeteld als non-respondenten, dan dalen de responspercentages tweetiende tot drietiende procentpunt. Overigens zijn de aantallen niet bereikte personen vrij klein, maar dit betreft dan ook alleen degenen waarvan *bekend is* dat zij niet werden bereikt. Daarnaast zullen bijvoorbeeld personen zijn verhuisd, *zonder* dat dit werd teruggemeld. Bij een landelijk onderzoek als het AVO 2007 wordt negen procent van de aanvankelijke steekproef benoemd als kaderfout of administratieve non-respons en daarom niet meegeteld in de berekening van het responspercentage. Enkele voorbeelden daarvan zijn overlijden, verhuizen of een taalbarrière. In het VTO 2011 wordt dit gedaan bij minder dan één procent van de aanvankelijke steekproef met alleen de actief gemelde gevallen van overlijden of verhuizen als redenen.

Als respons via internet zijn ook de *deels* ingevulde vragenlijsten meegeteld, althans, als ten minste enkele inhoudelijke vragen zijn ingevuld. Worden alleen de *volledig* ingevulde vragenlijsten meegeteld, dan daalt de respons nog heel licht. Dat is niet gedaan en zou ook niet terecht zijn: ook per post worden immers deels ingevulde vragenlijsten geretourneerd en ook deze worden meegeteld in de respons.

Tabel 1 Respons op het Vrijtijdsonderzoek 2011

	Lijst A	Lijst B zonder 76-plussers	Lijst B met 76-plussers	Totaal A+B met 76-plussers
steekproef	8.550	8.479	8.739	17.289
niet bereikt	75	62	66	141
(waarschijnlijk) bereikt	8.475	8.417	8.673	17.148
respons	2.940	2.709	2.818	5.758
respons %	34,7	32,2	32,5	33,6

Markt- en opinieonderzoeksbureaus hebben alom te kampen met een dalende responsbereidheid. Landelijke enquêtes van bijvoorbeeld het CBS hebben ook juist in de grote steden vaak last van een relatief slechte respons. In dat licht kan de respons op het VTO 2011, hoewel die “slechts” ongeveer een op de drie bedraagt, zeker niet slecht worden genoemd.

Weging van respondenten

In het vervolg van deze bijlage wordt aan de hand van een aantal persoonskenmerken de representativiteit van de uiteindelijke respondentenbestanden besproken. Daartoe worden kenmerken van de respondenten vergeleken met die van de totale Rotterdamse bevolking van 13 tot en met 75 jaar (dan wel 13-plussers).

Het uiteindelijke respondentenbestand van het VTO vormde aanvankelijk nog geen juiste afspiegeling van de Rotterdamse bevolking. Dat heeft meerdere oorzaken: de stratificatie naar deelgemeente, de ophoging van de steekproef met een aantal Rotterdammers van niet-westerse afkomst en het eerder besproken gegeven dat Rotterdammers die kort daarvoor al voor een enquête werden uitgenodigd geen kans maakten om in de steekproef terecht te komen. (Bij analyses waarbij ook de aanvulling van 76-plussers meetelt, geldt dat ook hun aandeel niet geheel evenredig vertegenwoordigd is.) Bovendien zou er sprake kunnen zijn van selectieve respons, bijvoorbeeld doordat ouderen meer geneigd zijn te responderen dan jongeren. Om toch uitspraken te kunnen doen over de gehele Rotterdamse bevolking, is bij de analyses een weging toegepast. Dat betekent dat de 'scheve' verdeling naar persoonskenmerken in het respondentenbestand met behulp van een weegfactor is teruggebracht tot *ongeveer* de verdeling zoals die is in de bevolking van Rotterdam. Daardoor vormt het gewogen respondentenbestand een goede afspiegeling van de Rotterdamse bevolking. De volgende paragraaf gaat daar verder op in.

Het is overigens vrijwel onmogelijk om te komen tot een *volmaakte* afspiegeling van de bevolking. In theorie kan dat, bij gebruik van *extreme* weegfactoren. Dat is echter niet raadzaam, omdat het dan mogelijk is dat enkele personen met een extreem hoge weegfactor een erg zwaar stempel drukken op de totale uitkomsten. Een of enkele afwijkend ingevulde vragenlijsten zouden dan een te sterk effect kunnen hebben op de totaaluitkomsten.

Om de invloed van de weging te beoordelen, is een vergelijking gemaakt met enkele andere onderzoeken: het Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek 2007 (AVO 2007) en het Mobiliteitsonderzoek Nederland (MON 2008 en MON 2009). De cijfers die zijn vergeleken, staan in de volgende tabel. De waarden van de weegfactoren zelf zijn minder belangrijk dan de *verdeling* van die waarden: de verhouding tussen hoge en lage waarden. Het idee van de gepresenteerde cijfers is dat ze niet al te hoog zouden moeten zijn, omdat dit kan wijzen op een te extreme invloed van de weging op de uiteindelijke onderzoeksuitkomsten. Juist om te beoordelen of deze invloed nu groot of klein is, wordt vergeleken met twee grote landelijke onderzoeken.

Tabel 2 Enkele statistische kengetallen m.b.t. weegfactoren in AVO, MON en VTO¹

		derde kwartiel gedeeld door eerste kwartiel	hoogste waarde gedeeld door laagste waarde
AVO 2007	Blauw*	1,5	35
	Groen*	1,6	61
MON	2008	2,6	100
	2009	2,9	100
VTO 2011	A-lijst	3,4	16
	B, zonder 76-plussers	2,6	13
	B, met 76-plussers	2,9	13

* Het AVO kende in 2007 een split half design. De twee varianten worden aangeduid met de kleur van de vragenlijst.

De tabel laat zien dat in het VTO 2011 in verhouding vrij veel personen een weegfactor krijgen die een substantiële invloed heeft, maar ook dat er minder extreme waarden voor deze weegfactoren worden toegepast dan in de genoemde landelijke onderzoeken. De eerste constatering is op zich niet verwonderlijk in een grote stad als Rotterdam (vergeleken met landelijk onderzoek) en is grotendeels het gevolg van de stratificatie in de steekproef. De tweede constatering is alleen maar vertrouwenwekkend. Al met al is de conclusie dat de weegfactoren van het VTO 2011 geen ongewenste verstoringen hebben en zeker niet dat zij een eventuele slechte kwaliteit van onderzoeksdata zouden verhullen.

Representativiteit naar verifieerbare kenmerken

Bij veel inhoudelijke analyses van onderzoeksuitkomsten van het VTO worden de 76-plussers buiten beschouwing gelaten (76-plussers zijn in eerdere jaren in veel analyses ook niet meegenomen). Ook in deze analyse van de representativiteit worden zij daarom buiten beschouwing gelaten, mede ten behoeve van de leesbaarheid. Overigens is die keuze alleen van invloed bij de uitkomsten van lijst B van het VTO 2011, want lijst A werd alleen voorgelegd aan Rotterdammers tot en met 75 jaar.

In de volgende tabel is de verdeling naar geslacht weergegeven van de respondenten van het VTO en van de Rotterdamse bevolking op 1 januari 2011. Vrouwen blijken licht oververtegenwoordigd. Dat vrouwen beter responderen is traditioneel en kwam ook voor in het vorige VTO. De verdeling is in de laatste editie iets beter dan voorheen.

¹ Voor de weging in de A-lijst geldt: minimum 0,30 | mediaan 0,64 | maximum 4,81 | eerste kwartiel 0,35 | derde kwartiel 1,21.

Voor de weging in de B-lijst geldt: minimum 0,41 | mediaan 0,57 | maximum 5,19 | eerste kwartiel 0,41 | derde kwartiel 1,08, dit geldt overigens voor de B-lijst exclusief 76-plussers.

Tabel 3 Verdeling van de respondenten en van de bevolking in Rotterdam (per 1-1-2011) van 13 tot en met 75 jaar naar geslacht, in procenten

	VTO 2007 (gewogen)	VTO 2009 (gewogen)	VTO 2011A (gewogen)	VTO 2011B (gewogen)	Bevolking 2011 (13 t/m 75 jaar)
Man	44	44	46	47	50
Vrouw	56	56	54	53	50
Totaal	100	100	100	100	100

De volgende tabel geeft de verdeling naar leeftijd weer van de respondenten van het VTO 2011 en van de Rotterdamse bevolking op 1 januari 2011.

Tabel 4 Verdeling van de respondenten en van de bevolking in Rotterdam (per 1-1-2011) van 13 tot en met 75 jaar naar leeftijd, in procenten

	VTO 2007 (gewogen)	VTO 2009 (gewogen)	VTO 2011A (gewogen)	VTO 2011B (gewogen)	Bevolking 2011 (13 t/m 75 jaar)
13 t/m 24 jaar	17	19	18	16	20
25 t/m 44 jaar	39	34	38	36	39
45 t/m 64 jaar	34	35	32	34	31
65 t/m 75 jaar	10	12	12	15	10
Totaal	100	100	100	100	100

Uit de voorgaande tabel blijkt dat de jongste twee groepen enigszins zijn ondervertegenwoordigd en de oudste twee enigszins zijn oververtegenwoordigd. Ook hier geldt: in voorgaande edities was dat doorgaans ook het geval, in ongeveer dezelfde mate. Al met al zijn er wel verschillen tussen de verdeling in de respons in het VTO 2011 en in de bevolking maar deze zijn niet erg groot.

De volgende tabel toont de verdeling van de respondenten en van de Rotterdamse bevolking van 13 tot en met 75 jaar naar etniciteit.

Tabel 5 Verdeling van de respondenten en van de bevolking in Rotterdam (per 1-1-2011) van 13 tot en met 75 jaar naar etniciteit, in procenten

	VTO 2007 (gewogen)	VTO 2009 (gewogen)	VTO 2011A (gewogen)	VTO 2011B (gewogen)	Bevolking 2011 (13 t/m 75 jaar)
Suriname	7	7	8	8	9
Ned.Antillen/Aruba	2	3	3	2	4
Kaapverdië	2	2	2	2	3
Turkije	6	7	6	6	8
Marokko	5	6	4	5	6
ov. niet-westers	5	6	6	4	8
<i>Subtotaal niet west.</i>	<i>27</i>	<i>31</i>	<i>29</i>	<i>26</i>	<i>37</i>
autochtoon	63	61	60	62	52
EU (25 landen)	5	4	6	9	7
overig westers	4	4	5	3	5
<i>Subtotaal westers</i>	<i>73</i>	<i>69</i>	<i>71</i>	<i>74</i>	<i>63</i>
Eindtotaal	100	100	100	100	100

Het duidelijkste verschil tussen de verdeling in de respondentenbestanden van het VTO en die in de bevolking is de oververtegenwoordiging van autochtonen (dat wil zeggen dat de beide ouders van de respondent in Nederland zijn geboren). Het subtotaal van niet-westerse Rotterdammers dat ruim een derde van de bevolking uitmaakt is wat mager vertegenwoordigd met respectievelijk 29% en 26% in de respondentenbestanden. Overigens is dit aandeel redelijk in lijn met eerdere edities van het VTO. Per afzonderlijke etnische groep zijn de verschillen vrijwel steeds slechts een of twee procentpunt. Dat geldt ook voor de beide groepen westerse allochtonen. Al met al komt de verdeling naar etniciteit in het VTO 2011 redelijk overeen met die in de bevolking en zijn de verschillen met de verdeling in eerdere edities van het VTO gering.

De verdeling naar *deelgemeente* is in het respondentenbestand behoorlijk goed. In voorgaande edities van het VTO zorgde de weging voor een nagenoeg perfecte representativiteit naar deelgemeente. In het VTO 2011 is die perfectie misschien *iets* minder, maar toch zijn de verschillen tussen respondentenbestand en bevolking vrijwel nooit groter dan één procentpunt.

Tabel 6 Verdeling van de respondenten en van de bevolking in Rotterdam (per 1-1-2011) van 13 tot en met 75 jaar naar deelgemeente, in procenten

	VTO 2007 (gewogen)	VTO 2009 (gewogen)	VTO 2011A (gewogen)	VTO 2011B (gewogen)	Bevolking 2011 (13 t/m 75 jaar)
Rotterdam Centrum	6	6	5	6	6
Delfshaven	12	13	11	12	13
Overschie	3	3	3	4	3
Noord	9	9	9	8	9
Hillegersberg-Schiebr.	6	7	7	7	6
Kralingen-Crooswijk	9	9	9	8	9
Feijenoord	12	12	11	12	12
IJsselmonde	10	10	9	9	9
Pernis	1	1	1	1	1
Prins Alexander	15	15	14	14	15
Charlois	11	11	10	9	10
Hoogvliet	6	6	6	6	6
Hoek van Holland	2	2	3	4	2
Rozenburg	-	-	2	2	2
Totaal	100	100	100	100	100

Representativiteit: conclusie

Voor zover op verifieerbare kenmerken valt na te gaan, zijn de respondentenbestanden van het Vrijetijdsonderzoek 2011 voldoende representatief voor de totale Rotterdamse bevolking van 13 tot en met 75 jaar. Dit ondanks het feit dat vrouwen, Rotterdammers boven de 45 jaar en autochtonen wat zijn oververtegenwoordigd en mannen, Rotterdammers tot 45 jaar en niet-westerse allochtonen wat zijn ondervertegenwoordigd. Dit is overeenkomstig de reeks onderzoeksbestanden van het VTO, waardoor er in tijdreeksen geen trendbreuken ontstaan als gevolg van verschil in representativiteit.

De geconstateerde goede representativiteit is een belangrijke toevoeging naast het vaak genoemde kengetal van het responspercentage. Immers: het responspercentage is op zichzelf niet zo heel belangrijk, zo lang de respondenten maar een goede afspiegeling vormen van de populatie (de Rotterdammers).

De representativiteit is hier echter alleen weergegeven voor de *verifieerbare* kenmerken. Het feit dat niet iedereen de vragenlijst invult, zou kunnen leiden tot een zekere selectiviteit (maar dan op minder gemakkelijk te verifiëren kenmerken). Voor deze selectiviteit kan een aantal verklaringen worden bedacht, die impliceren dat het vermijden daarvan niet zo simpel is. Zo zijn frequent verhuizende mensen moeilijk te achterhalen, evenals mensen die niet daadwerkelijk wonen op het adres waar ze volgens de gemeentelijke basisadministratie wonen. Dit houdt in een aantal opzichten ook een selectiviteit in. Daarnaast valt niet te vermijden dat een dergelijke vragenlijst voor een aantal mensen te hoog gegrepen is, ondanks de moeite die gedaan wordt om de vragen zo begrijpelijk mogelijk te formuleren. Dat geldt met name voor mensen die de Nederlandse taal slecht beheersen. En ten slotte zal de grote stad een aantal inwoners hebben dat überhaupt minder open staat voor vormen van maatschappelijke participatie zoals het invullen van een gemeentelijke enquête. Overigens wordt een eventuele selectiviteit op niet te verifiëren kenmerken waarschijnlijk deels opgeheven doordat gecorrigeerd is voor wel verifieerbare selectiviteit.

Al met al is de conclusie dat het Vrijtijdsonderzoek 2011 behoorlijk representatieve onderzoeksdata heeft opgeleverd. Overigens kan bij de interpretatie van resultaten rekening worden gehouden met de onvolmaaktheid van de representativiteit, maar de mate waarin deze imperfectie de uitkomsten beïnvloedt, moet niet worden overschat. Het verschil tussen de uitkomst van het daadwerkelijk respondentenbestand en dat van een hypothetisch bestand met een volmaakte afspiegeling van de bevolking, ligt doorgaans in de orde van grootte van de betrouwbaarheidsmarge van de onderzoeksdata.